

SAVAŞ VE BARIŞA SİYASAL FELSEFE AÇISINDAN BAKMAK: 21. YÜZYIL BARIŞ YÜZYILI OLABİLECEK Mİ?

Büyükelçi (E) Prof. Dr. Ali Engin OBA

*Çağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı,
TASAM Başkan Danışmanı*

ÖZET

Savaş, insanlık tarihinin en önemli toplumsal olayıdır. İnsan var oldukça savaş olayı ile karşı karşıya kalmıştır. İnsanlık tarihinin bir savaş tarihi olduğunu ileri süren yazarlar bulunmaktadır¹. Savaş tarihçisi Michael Howard'a göre savaş, kıtlık, yoksulluk ve salgın hastalıklar gibi normal kabul edilmiştir. Barışın yaratılması ve korunması yüksek düzeyde siyasal maharet gerektirir².

20. yüzyılda iki dünya savaşı geçiren Avrupa'da barışın sağlanması çabaları felsefi ve siyasi düşüncenin mihrak noktasını oluşturmuştur. Özellikle nükleer silahların yaygınlaşması, Soğuk Savaş'ın getirdiği sorunlar, Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikada şiddetin çıkardığı sonuçlar ve yönسüzleşmiş savaşlar felsefi düşünceyi barış arama yönünde teşvik etmiştir. Bu çabalara esin kaynağı teşkil eden düşünürlerin başında Kant ve Hegel gelmektedir. Bu düşünürlere nükleer silahlara dayalı barışı değerlendiren Aron'u da eklemek 21. yüzyılda barış fikrinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Kant *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* adlı eserinde, barışın daimi bir şekilde tesisinde insanların aklına hitap etmektedir. O, barışın her zaman savaşa tercih edilebilir olduğunu göstererek, barışın rasyonel değerlendirme-

1 PhilippeDelmas, *Le Bel Avenir de la Guerre*, Paris Gallimard, 1995, s. 3.

2 Michael Howard, Foreword, *The Oxford Handbook of War*, Edited by Julian Lindley-French & Yves Boyer, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. vii-viii.

sini yaparak, insanların bir barış ahlakı içinde nasıl yaşamaları gerektiğini belirtmektedir. Kant, ebedi barış için insanlar arası ilişkilerin hukuk açısından tanımlanmasını istemektedir. O bu amaçla bir cumhuriyet anayasası öngörmektedir. Kant'ın ileri sürdüğü bir diğer görüş ise halklar federasyonunun oluşturulmasıdır. Kant ayrıca başka bir eserinde kozmopolitik haklar kavramını ortaya atarak yabancının bir düşman olarak değil, bir dünya yurttaşı şeklinde ele alınmasını savunmaktadır.

Hegel ise savaşı ahlaki bir çerçeveye yerleştirmek yerine, savaşı politik olarak ele alan bir düşünürdür. Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri* adlı kitabının son kısmında "Devlet" adı altındaki bölümde savaşı, devletlerin devlet olma alameti olarak değerlendirmektedir. Savaştan çatışma veya tanınma amacıyla mücadele kastedilmektedir. Savaş devletin egemenlik unsurlarının en somutu olmaktadır. Hegel savaşı bir kötülük olarak ele almamaktadır. Savaşın gerektiğinde kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir.

Aron, Clausewitz hakkında yaptığı çalışma ve daha sonra kaleme aldığı *Devletlerarasında Barış ve Savaş* adlı yapıtında termonükleer tehdidin altındaki uluslararası sistemi irdelemektedir. Aron'a göre caydırıcılık, yıkıcılık ve ikna etmek çağdaş dünyanın diplomasisinin ve stratejilerinin temel bileşimini oluşturmaktadır. Aron, bu şartlar altındaki dünyada barışın şartlarını ortaya çıkarmaya gayret etmektedir.

21. yüzyıl barış yüzyılı olabilecek mi? Çok taraflı diplomasinin ağırlık kazandığı günümüzde, Kant'ın etkisinde Avrupa Birliği gibi başarılı bir entegrasyon hareketinin ışığında, barışı gerçekleştirmek için, ülkeler, arabuluculuk ve diplomasi araçlarıyla sorunlarını çözerek bir araya gelerek barış ve güvenliği bu asırda sağlayabilirler mi? Kant'ın etkisindeki Avrupa'da birlik oluşturulmasının ortaya çıkardığı örnek diğer kıtalar için de söz konusu olabilecek mi?

Bu çalışma, savaş ve barış düşüncesi ışığında, 21. yüzyılda barış ile ilgili olarak değerlendirme yapmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş fikri, Barış fikri, Siyasal felsefe, Clausewitz, Kant, Hegel, Aron, 21. Yüzyıl

1. Konunun Tanımı ve Genel Olarak Savaş

Avrupa'da barışın sağlanması çabaları felsefi ve siyasi düşüncenin mihrak noktasını oluşturmuştur. Özellikle nükleer silahların yaygınlaşması, Soğuk Savaş'ın getirdiği sorunlar, Soğuk Savaş sonrası uluslararası politikada şiddet-

tin ortaya çıkardığı sonuçlar ve yönsüzleşmiş savaşlar, felsefi düşünceyi barışı arama yönünde tahrik etmiştir.

Savaşı da anlamak bu düşüncenin ilgi alanı içinde yer almaktadır. Barış fikri savaş fenomeninden ayrı bir şekilde düşünülemez.³

Savaş, stratejik düşüncenin ve askerlik tarihinin en önemli ögesidir. Ayrıca savaş, insanlık tarihinin en önemli sosyal olayıdır. İnsan var oldukça savaş olayı ile karşı karşıya kalmıştır. Tarih felsefesi açısından değerlendirildiğinde, insan hep bir mücadele süreci içinde yaşayagelmiştir. İnsan, tabiat ile mücadelesi sonucunda, tabiat güçlerini kontrol altına almayı ve bunları kendi lehine kullanmayı başarmıştır. İnsanlar ve insan grupları arasındaki mücadele, sosyal gruplar arasında ortaya çıkan rekabet, sınıflar arasındaki eşitsizlik, silahlı çatışmalara yol açan nedenler olarak ileri sürülebilir.⁴

İnsanlık tarihinin bir savaş tarihi olduğunu söyleyen yazarlar bulunmaktadır.⁵ Zira içinde yaşadığımız ülkeler fetihler, iç savaşlar ve bağımsızlık mücadeleleri ile bugünkü hallerine gelmişlerdir.⁶ Yirminci yüzyılın savaşlarının şiddeti ve sıklığı, silahlı çatışmalar, oğullar, babalar, kocalar ve kardeşlerin savaş alanlarından geri dönmeleri sonucunda savaş, tüm insanların sevgi duygularını olumsuz şekilde etkilemiştir.⁷ Bu durum, savaşın eziyetini çekenlerin bu eziyeti çocuklarına ve torunlarına çektirmemek umudunu teşvik ederek, barışın yerleşmesi ve yaygınlaşması bakımından da etkili olmuştur.

Çin'in yirmi beş asırlık tarihinin sadece iki asrı barış içinde geçmiştir.⁸ Batının yirmi asırlık tarihinde ise savaş barıştan daha fazla yer tutmuştur. Avrupa açısından değerlendirildiğinde, onuncu asırdan itibaren savaşın yönetimi uzmanlık işi haline gelmeye başlamış ve bu uzman kişiler gençliklerinden itibaren bu amaçla eğitim görmüşlerdir. Bu kimselerin askerlik işlerine kendilerini vermelerini sağlamak için de iktidardaki güçlerce kendilerine hizmetlerine mukabil kendilerine toprak verilmeye başlanmış, bu da feodal toplumun te-

3 M. Ertan Kardeş, *Yönsüzleşmiş Savaşlar, Politik Felsefenin Bir Sınır Meselesi Olarak Savaş Dair*, Pinhan Yayıncılık, 2019, İstanbul, s.19

4 Raymond Aron, *Introduction a la Philosophie Politique: Democratie et Revolution*, Paris, Livre de Poche, 1997, s.226

5 Philippe Delmas, *Le Bel Avenir de la Guerre*, Paris, Gallimard, 1995, s.3

6 John Keegan, *Savaş Sanatı Tarihi*, İstanbul, 2007, s.477

7 Keegan, a.g.e., s.477

8 Delmas, a.g.e., s.3

mellerinin atılmasına yol açmıştır.⁹ Böylelikle, toprak sahibi bir savaşçı sınıf Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Bu sınıf mensupları kendi aralarında evlenerek, genişleyip kuvvetlenmişler ve Avrupa'da toprak ve siyasal alandaki etkinliklerin 18. yüzyıla kadar sürdürmeyi başarmışlardır.¹⁰ Avrupa'da, savaş ile ilgili olarak meydana gelen gelişmelerde, paralı askerler, tüccarlar, profesyonel askerler, devrimler, milletlerin ortaya çıkışı, teknolojik buluşlar önemli rol oynamışlardır.¹¹ Avrupa, 1792-1815 arasında savaş içinde yaşamak durumunda kalmıştır. Bu savaşlar, Avrupa'nın siyasal yapısını etkilemiş, Fransız-İngiliz rekabetini ortaya çıkarmış ve Avrupa'nın siyasal ve ekonomik geleceğini yeniden şekillendiren olaylara yol açmıştır.¹²

Savaş, insanlık tarihinin son beş asrı göz önüne alındığında siyasal, teknolojik, örgütsel, kurumsal ve yönetsel unsurların etkisi altında değişikliğe uğramıştır.¹³

Savaş engelleme ve önleme için yapılan çalışmalar, savaşı örgütleme ile sonuçlanmıştır.¹⁴

Yirminci yüzyıl insanlık tarihinin savaşlarla dolu bir dönemini teşkil etmektedir. Birinci Dünya Savaşı ve onun bir devamı niteliğinde olan İkinci Dünya Savaşı, Rus Devrimi ve ona İtalya ile Almanya'da meydana gelen faşist tepkiler, daha sonra Soğuk Savaş ve nükleer silahların getirdiği stratejik denge bu asrı topyekûn savaş şeklinde tanımlamaya yol açmıştır.¹⁵

Avrupa kamu hukukuna göre savaş ne bir saldırdır, ne de yok etmedir. Bu düzen, savaşın haklarını ve gerekçelerini tanımaktadır.¹⁶

Yirmi birinci yüzyılın ilk on dokuz yılını yaşayan insanlık, bugün savaş olayı ile karşı karşıya kalmaya devam etmekte ve barışın gerçekleşmesi yönündeki çalışmalar sonuç vermemektedir. Günümüzde, küreselleşme döneminde savaşlar yeni bir niteliğe bürünmüşlerdir. Savaş, devletin tekelden çıkarak

9 Michael Howard, War in European History, New York, Oxford University Press, 2009, s. 3

10 Howard, a.g.e., s.4

11 Howard, a.g.e s.20-135

12 Eric Hobsbawm, Devrim Çağı: 1789-1848, Ankara, Dost Yayınevi, 2005, s.89-90

13 Theodore Ropp, War in the Modern World, Durham, Duke University Press, N.C, 1959, S.xii

14 Ropp, a.g.es.xii

15 Delmas, a.g.e s.3

16 M. Ertan Kardeş, Schmitt'le Birlikte Schmitt'e Karşı, Politik Felsefe Açısından Carl Schmitt ve Düşüncesi, İletişim Yayınları, 2015, İstanbul, s.204

adeta özelleşmiş ve ticarileşmiştir. Savaş lordları, çocuk askerler, paralı askerlik şirketleri, savaşı üstlenen yeni aktörler haline gelmişlerdir. Asimetrik savaş anlayışı, hibrit savaşlar, bu dönemin en çok kullanılan terimi haline gelmiştir. Bu çerçevede uluslararası terörizm yeni bir savaş türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, yirmi birinci yüzyıl yönstüzleşmiş savaşlar yüzyılı olmuştur.

Günümüzde demokrasi, insan hakları, eşitlik ve özgürlük ile adalet gibi değerler, toplumsal barış, ulusal, bölgesel ve küresel ilişkiler bakımından önem taşımaktadır. Ancak, yaşadığımız dünyada, bu değerlerle çelişen şiddet ve terör eylemlerinde önemli bir artış olduğu ve bu şiddetin iç barışı ve toplumsal düzeni ve uluslararası düzeni olumsuz biçimde etkilediği gözlemlenmektedir.

Türkler de savaş kavramını bilen bir toplum ve büyük imparatorluğun mensupları olarak, kan ve ateşle hep karşı karşıya kalmışlardır.¹⁷ Savaştan asker, savaş için asker veya vergi veren köylü, savaşı yöneten vezir veya padişah, savaşla hep haşır neşir olmuşlardır. Osmanlı devletinde savaş, bir motivasyon aracı, devletin beslenme gereği ve bekası için bir fırsat olarak önemli bir etkinlik şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁸

Doğu sorunu çerçevesinde, kuşatılmış bir imparatorluk haline gelen ve yıkılması için Avrupalı güçler tarafından gayret sarf edilen Osmanlı İmparatorluğu, bu etkilerle, özellikle son döneminde, bir “savaş makinesi” haline gelmek zorunda kalmıştır.¹⁹

Savaş kelimesinin anlamı hakkında çok değişik tanımlamalar bulunmaktadır. Savaş hayatın her alanını ilgilendiren sosyolojik bir olgudur, hayatın her alanındaki mücadeleyi savaş şeklinde tanımlamak, halk arasında yerleşmiş bir anlayıştır.²⁰ Bu çerçevede, hastalıklarla, cahillikle, kötülüklerle, yoksullukla savaşmak kullanılan ibarelerdir. Geniş anlamda değerlendirildiğinde savaş, aynı türler arasındaki farklı bireyler arasında gerçekleşen şiddet olarak tanımlanabilir. Farklı türdeki hayvanlar arasındaki kavga, iki ilkel kabile arasındaki savaş, iki modern millet arasındaki düşmanlıklar savaş tanımı içine girmek-

17 Bu konuda bakınız: Serdar Palabıyık, “Türkiye’de Savaş Düşüncesi”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, cilt 4, sayı 14, Yaz 2007, s.186

18 Palabıyık, a.g.e, s.211

19 Bu konuda bakınız: Virginia H. Aksan, Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870, (Çev. Gül Çağalı Güven), İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2010

20 Haldun Yalçınkaya, Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, Ankara, İmge Yayınevi, 2008, s.19

tedir.²¹ Savaş iki siyasi birimin isteğine dayalı genelleştirilmiş ve gerçek bir çatışmadır.²² Savaş, iki devlet birimi veya en aşağı biri devlet olan birimleri gerektirir. Savaş tanımını her türlü askeri çatışmaya uygulama halinde, savaşı anlamak mümkün değildir. Siyasi nitelikteki silahlı çatışmaların ne vakit savaş şeklinde tanınacağı siyasi ve hukuki bakımlardan bir sorun teşkil eder.

Yapılan değerlendirmeler ışığında savaş, insanın, devletlerin ve uluslararası sistemin doğasından kaynaklanmaktadır.²³ Özetle anlatılmak gerekirse, insanın saldırgan, korku, nefret ve aşk duygularına sahip yaratık olması çocukluk döneminde geliştiği çevrede früstrasyonlar yaşaması sonucunda iç saldırganlığın oluşması savaşın insan ile ilişkisi bakımından zikredilebilecek hususlardandır.

Savaş, şiddetin kurumsallaşmış, örgütlü bir biçimidir. İnsan yaşamının iki temel hedefe yöneldiği belirtilebilir. Bunlar, insanın varlığını güvence altına almak için yapmış olduğu çalışma ile yeteneklerini olgunlaştırmada, kendini gerçekleştirmekte doyum bulmasıdır. İnsanın içinde bulunduğu her koşulda bu yönelimler engellenirse, diğer bireyleri tehdit etmesi ve şiddete başvurması kaçınılmaz hale gelir. Günümüzde çarpık toplumsal ilişkiler bireyin kendini güvende hissetmemesine yol açmaktadır. Ekonomik nedenler çatışmanın temelini oluşturur ve şiddetin yaygınlaşmasını ve örgütlenmesini sağlar.²⁴

Erich Fromm'a göre insan, öldürme ve işkence etmekten büyük haz duyan kendi türünü öldüren ve yıkan bir varlık olabilmektedir.²⁵ Ayrıca, insan organizması, heyecanlanmaya ve uyarılmaya da ihtiyaç duymaktadır. Kazalar, bir cinayet, bir yangın, savaş, heyecanlanma kaynağını teşkil ederler.²⁶

Hannah Arendt'e göre ise yirminci yüzyıl, savaş ve devrimler dolayısıyla şiddetin yüzyılı olmuştur.²⁷ Ona göre, savaşın var olmasının başlıca nedeni uluslararası ilişkilerde savaşı önleyebilecek bir hakemin bulunmamasıdır.²⁸

21 ChristianNadeau, JulieSaadaa, GuerreJuste, GuereeInjuste, Histoire, Theorie et Critiques, Paris, Presses Universitaire de France, 2009, s.12

22 Nadeau, Saadaa, a.g.e. s.12

23 AlastairBuchan, War: In Modern Society, Londra, Collins, 1966, s.2

24 Çetin Veysal, Savaşın Felsefesi, İstanbul, Etik Yayınları, 2006, s.39

25 ErichFromm, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri: 1. Kitap, (Çev.) Şükrü Alpagut, İstanbul, Payel Yayınları, 1984, s.338

26 Fromm, a.g.e., s.370

27 HannahArendt, Şiddet Üzerine, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.9

28 Arendt, a.g.e. s.11

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Doğu-Batı bloklarının sona ermesiyle savaş olasılığının gerçekleşmesi de azalmış bulunmaktadır. Bir Üçüncü Dünya Savaşı'nın patlaması daha az mümkün görünmesine rağmen, bölgesel savaşlar devam etmektedir. Ne savaşın ne de barışın egemen olduğu Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, hem savaş hem de barış egemen unsur olarak dikkat çekmektedir.²⁹

Avrupa'nın batısında savaşa son vermek için ulus devletler bütünleşme sürecine girerken, Avrupa'nın dışında çatışmalar devam etmektedir. Tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde, bugünkünden daha medeni bir dünya tasavvur edilemeyeceğine göre, savaşların, çeşitli silahlı çatışmaların ortaya çıkarıldıkları zulüm ve şiddetin yol açtığı medeniyetsizlik dikkat çekicidir. Nitekim dünyamızın içinde yaşadığı küreselleşme ve demokratikleşme süreçleri, hegemonik devletin baskısı, Kuzey-Güney arasındaki eşitsizliklerin giderek artması, işgal ve adaletsizliklerin sürmesi, silahlı çatışmaları ve terörü besleyen nedenler olarak zikredilebilir.³⁰ Günümüzde adaletsizlik, eşitsizlik, haksızlık, ezilmişlik, işgal ve hak ihlallerine karşı sürdürülen mücadelede yeni bir unsur olarak da dini referanslar önemli bir meşrulaştırma ve harekete geçirme aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.³¹

Soğuk Savaş sonrası dönemde, askeri-güvenlik sorunlarına oranla sosyoekonomik konular öne çıkmaktadır. Gelecek savaşların daha ziyade ekonomik nitelikte olacağını, su ve enerji kaynakları ile ilgili mücadelenin 21. asırda önemli hale geleceğini ileri sürmek mümkündür. Bu nedenle 21. yüzyılda da savaşın ortadan kalkabileceğini söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak, günümüzde savaşın bir şekil değişikliğine uğrayarak, uluslararası çatışmalardan ulusların kontrol edemediği terörizm ve etnik çatışmalar gibi alanlara kaymakta olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, günümüzde savaşın yüzü değişmektedir. Bu şekilde savaşın değişen karakteri önemli bir sorundur.³² Ayrıca, yirmi birinci yüzyılda çatışma alanlarında yeni unsurlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar, medya, hükümet dışı örgütler ve özel askeri şirketlerdir.³³

29 John Keane, Şiddetin Uzun Yüzyılı, Ankara, Dost Yayınevi, 1998, sf.126-127

30 Keane, a.g.e. s.134-142

31 Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkânı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 6, Sayı 24, Kış 2010, sy. 47

32 Ertan Kardeş, Yönsüzleşmiş Savaşlar, a.g.e., s.19

33 Bu konuda bakınız, Dr. Haldun Yalçınkaya ve Dr. KAdir Tamer Türkeş, "21. Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt 4, Sayı 7,2008, s.55-89

2. Savaşa Yönelik Etik Yaklaşımlar

Savaşın hukuksal ve felsefi açılarından değerlendirilmesi yanında savaşa etik açıdan bakan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bir savaşa etik bakımdan girilmesini doğru bulan altı kriter ileri sürülmektedir. Bu kriterleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Meşru bir otorite savaşa girme kararı almalıdır.
2. Savaşa girmek için haklı bir neden olmalıdır. (saldırganı karşı koruma gibi)
3. Savaş doğru amaç yönünde devam etmelidir ve haklı sebeple ilintili bir şekilde gelişmelidir. Savaşta gelişmelere ve şartlara göre daha fazla avantaj elde etme yollarına başvurulmamalıdır.
4. Savaş ölçülülük şartını yerine getirmelidir.
5. Savaş, başarılı olunacağına inanıldığı zaman açılmalıdır.
6. Savaşa, son çare olarak, başka seçeneklerin bulunmaması halinde başvurulmalıdır.³⁴

Savaşı sürdürmenin meşruluğu için de iki şartın yerine getirilmesi beklenmektedir. Bunlar, ölçülü olma şartı ile savaşa iştirak etmeyenlere dokunulmazlık sağlanması ilkesinin uygulanmasıdır.³⁵

3. Savaşa Yönelik Felsefi Yaklaşımlar

a) Grotius'un Savaş Anlayışı

Hugo Grotius'un başyapıtı olan Savaş ve Barış Hukuku'nda savaş konusunu enine boyun irdelemektedir.³⁶ Grotius'a göre savaş, "uyuşmazlıkları zorlama yollara başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumudur."³⁷ Grotius, birbirlerine karşı silaha sarılmışların adalet ve dürüstlük sınırları içinde kalarak savaşmaları gerektiğini vurgulamaktadır.³⁸ Ayrıca, savaşın hazırlanması ve yapılması sırasında geçerli olan ve bütün ulusların paylaştığı ortaklaşa bir

34 Uwe Steinhoff, *On the Ethics of War and Terrorism*, Oxford, 2007, s.2-3

35 Steinhoff, a.g.e. s.23

36 Grotius, *Savaş ve Barış Hukuku*, seçmeler, (Çev.) Seha L. Meray, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.325

37 Grotius, a.g.e., s.17

38 Grotius, a.g.e., s.10

hukukun varlığına da söz konusu eserde atıfta bulunmaktadır.³⁹ Ona göre, savaşa barışı sağlamak için girişilmeli ve en sonunda savaş bizi varış yeri ve amacı olan barışa ulaştırmalıdır.⁴⁰ Grotius, anılan eserinde ayrıca, haklı savaşın olup olamayacağını da incelemektedir. Savaşa girişmeye hukuk yönünden izin var mıdır? Ona göre doğanın ilkelerine bakıldığı takdirde savaşın kınanacak bir yönü yoktur. Tersine her şey savaşa izin verilmesi doğrultusundadır. Zira canımızın ve benliğimizin korunması, yaşamaya yararlı şeylerin elden çıkartılmaması veya sahip olunması için savaşılmaktadır. Bu nedenle savaş, doğanın ilkelerine uygundur. Bu amaçla, gerekirse zor kullanma araçlarına başvurmak doğaya aykırı değildir. Doğa, her canlı yaratığa kendisini korumasına yönelik gerekli gücü vermiştir.⁴¹ Ayrıca, toplumun amacı herkesin kendisine ait olan şeylerden güvenlik içinde yararlanmasıdır. Bu nedenle herkesin, başkasının haklarını çiğnemeksizin kendi çıkarını düşünmesi ve bu yolda çaba göstermesi toplumun doğasına aykırı değildir. Bundan dolayı başkalarının haklarına zarar vermedikçe zor kullanmak hiç de haksız değildir.⁴² Savaş doğaldır ve uluslararası hukuka aykırı değildir.⁴³

Grotius eserinde ayrıca, savaş çeşitleri üzerinde de durmaktadır. Bunlar, özel kamusal ve karma savaşlardır. Kamusal savaş her iki tarafta da savaş açma konusunda kamusal yetki sahiplerince girişilen bir savaştır. Özel savaş, kamusal bir yetki olmaksızın özel kişiler arasında yapılan savaştır. Karma savaş bir tarafta kamusal yetkiye sahip olanla diğer tarafta özel kişiler arasındaki savaştır.⁴⁴

Grotius, bir savaşın uluslararası hukuka göre kurallara uygun addedilmesi için, iki şartın gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Bunlardan biri, iki tarafça da söz konusu savaşın devlet gücünü elinde tutanlarca açılması ve diğeri ise, savaşa ait usul gereklerine uyulmasıdır.⁴⁵

Grotius, eserinde savaşın nedenlerini de tartışmaktadır. Ona göre, savaşın tek haklı nedeni kendisine karşı savaş açtığımızın daha önce bize karşı bir haksızlık işlemiş olmasıdır. Diğer nedenler ise bizim olan bir şeyi savunma, bize borçlu olunan bir şeyi elde etmeye çalışma ve cezalandırmadır.⁴⁶

39 Grotius, a.g.e., s.11

40 Grotius, a.g.e., s.17

41 Grotius, a.g.e., s.23

42 Grotius, a.g.e., s. 24

43 Grotius, a.g.e.,s. 24-25

44 Grotius, a.g.e., s.26

45 Grotius, a.g.e., s. 28

46 Grotius, a.g.e., s.51

Grotius eserinin diğer sayfalarında, savaşta ele geçirilen şeyleri edinme hakkından bahsetmektedir.⁴⁷ Yenilen üzerinde buyurma hakkından söz etmektedir.⁴⁸ Haksız savaşta da irdellemektedir. Ona göre, bir savaşın nedeni haksızsa, savaşta bütün eylemler de adalet duygusu bakımından haksızdır.⁴⁹ Anılan eser, yakıp yıkmaların ve benzeri davranışların ölçülü olması gerektiğini de belirtmektedir.⁵⁰ Düşmandan alınmış şeyler konusunda ölçülü davranılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.⁵¹ Savaş tutsaklarına da ölçülü davranılması da talep edilmektedir.⁵² Yenilen üzerinde egemenlik tesis edilmesinde ölçülü davranılması istenilmektedir.⁵³ Savaşta tarafsız kalmışlardan hiçbir şey alınmaması da öngörülmüştür.⁵⁴

Grotius, bu mükemmel eserinde savaşın durdurulması, savaş tutsaklarının geri verilmesi, savaş sırasında yapılan sözleşmeler, verilen sözler üzerinde de durmaktadır.⁵⁵ Dürüstlük ve barışa çağrı ile çalışmasını sonlandırmaktadır. Eserinin son bölümünde, barış umudunun tam olarak yitirilmemesi için, dürüstlüğü her şeyin üstünde tutulması gerektiğini de vurgulamaktadır.⁵⁶

b) Hobbes'un Savaş Anlayışı

Hobbes'a göre barış bir doğa yasasıdır. Ancak, içine girilen ilişkiler sonucu insanlar birbirlerinin kurdu haline gelerek canavarlaşırlar. Ona göre herkes, barış elde etmek umudu oldukça onu sağlamaya çalışmalıdır. İnsan doğasında üç temel kavga nedeni bulunmaktadır. Bunlar, rekabet, güvensizlik ve şan, şereftir. Bunların üçü mücadeleyi doğurur, devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Bu nedenle, insanları korku içinde tutacak bir güç olmadıkça herkes savaş denen bir durumun içindedir ve bu savaş herkesin herkesle savaşıdır. Bu güç de devlettir.⁵⁷

47 Grotius, a.g.e.,s.207

48 Grotius, a.g.e.,s.218

49 Grotius, a.g.e.,s.226

50 Grotius, a.g.e., s.236

51 Grotius, a.g.e. s. 240

52 Grotius, a.g.e. s.243

53 Grotius, a.g.e. 245

54 Grotius, a.g.e. 251

55 Grotius, a.g.e. 265-304

56 Grotius, a.g.e. 305

57 Veysal, op. cit., s.40-41

c) Rousseau'nun Savaş Anlayışı ve Abbé de Saint Pierre

Rousseau da savaş kavramı üzerinde durmuştur. Ona göre, doğa durumundaki insanın hayatında savaş yoktur. Savaş, insanın siyaset öncesi toplumdan devletin hâkim olduğu topluma geçişi ile ortaya çıkmaktadır. Savaş, toplumun ve devletin varlığı ile özdeş bir kurumdur ve kurumsallaşmayı gerektirir. Sivil toplumdan evvel savaşa dönüşmemiş ve insanlar arasındaki güvensizlik sadece kavgalar ve cinayetler ile sonuçlanmıştır. Ancak devletlerin ortaya çıkmasından sonra savaşlar da ortaya çıkmıştır. Savaş insan ile insan arasındaki bir ilişki değil, devlet ile devlet arasındaki bir ilişkidir. Bu ilişki içerisinde bireyler, ne insan hatta ne de yurttaş olarak değil, fakat asker sıfatıyla birbirlerine düşmandırlar.

Devletlerin düşmanı başka devletler olabilir, ancak insanlar değildir. Devletlerin ortaya çıkışı, insanlar arasındaki şiddeti ortadan kaldırmış; fakat bunun yerine uluslararası savaşları ve tiranlığı ortaya çıkarmıştır. Savaşlar, tiranlığı destekleyerek toplumsal eşitsizliği ve insanın zincirlerini devam ettirmenin bir aracı olmuştur. Rousseau'ya göre savaş insanın ahlaki potansiyelini yok eder. Uluslararası düzeyde ne yapılırsa yapılsın toplumsal eşitsizlik var oldukça savaş durumundan kurtulmak mümkün değildir.⁵⁸

Rousseau, savaş durumu yazısında savaş konusunu ele almaktadır. Ona göre, savaşın amacı insan hayatını yok etmek değildir. Bir devletin diğerine olan eşitliğini belirtmektir. Savaş ve savaş durumu, insanın sivil toplumda düzen ve adalet sağlamak için yaptığı çalışmalarından kaynaklanır. İnsanın toplum yaşamına girmesi onun barışçıl doğasını değiştirir ve şiddet toplumun insanı yozlaştırması sonucu doğar.⁵⁹

Rousseau'nun barış ve savaş araştırmalarına bir katkısı da Abbé de Saint Pierre'in "Ebedi Barış Projesi" adlı yapıtının değerlendirmesini yapmasıdır.⁶⁰ Gerçekten, Rousseau, bugün az bilinen ancak 18. Yüzyıl'da çok okunan Abbé de Saint-Pierre'in yazılarının sentezini ortaya koymuştur ve bu yazarın barış düşüncesinin tanıtılmasını sağlamıştır.⁶¹ Abbé de Saint-Pierre, ulusları birleştirecek, yasaların otoritesi altına sokacak konfederatif bir yönetim biçimini ba-

58 Faruk Yalvaç, "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet olarak Barış", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt 4, sayı 14, Yaz 2007, s.139-143

59 Faruk Yalvaç, Rousseau ve Uluslararası İlişkiler, Phoenix, 2008, Ankara, s.11

60 Hervé Guineret, Jugement sur le projet de paix perpétuelle de l'abbé de Saint-Pierre, Ellipses, 2004, Paris, s.5-11

61 Guineret, a.g.e., s.5

rışı sağlamak amacıyla öneriyordu. Rousseau, bu kitabın önemini vurgulamış, kuvvetli bir eser olduğunu ve var olması gerektiğini ifade etmiştir.⁶² Ayrıca O, Abbé'nin eserini kısaltarak daha anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır.⁶³ Ayrıca, bu eseri savunan bir tutum takınmıştır.⁶⁴ Ancak, ebedi barışın gerçekleşmesinde karşılaşılabilecek zorlukları da incelemiştir.⁶⁵ Kant, Abbé de Saint-Pierre ve Rousseau'nun fikirlerini incelemiştir.⁶⁶

d) Clausewitz'in Savaş Anlayışı

Rousseau'dan sonra, savaşı incelemek, özünü araştırmak bakımından diğer önemli düşünür Carl Von Clausewitz'dir. "Savaş Üzerine" adlı üç ciltlik, 1832'de yayımlanan bu çok önemli yapıtı Türkçeye de çevrilmiş bulunmaktadır.⁶⁷ Kitabın birinci cildi, savaşın doğası, teorisi, stratejisi ve muharebe üzerinde durmaktadır.⁶⁸ İkinci ciltte ise silahlı kuvvetler, savunma, taarruz konuları işlenmektedir.⁶⁹ Üçüncü cilt, taarruz ile savaş planı konularını ele almaktadır.⁷⁰ Bu eser, nükleer başlıklar, kıtalararası balistik füzeler, asimetrik savaş çağında da geçerliliğini korumaktadır ve günümüzün diplomatik ve stratejik gelişmelerinin anlaşılmasına katkıda bulunabilecek evrenselliğe sahiptir.⁷¹

Avrupa'nın büyük değişiklikler geçirdiği bir dönemde yaşayan, Fransız devriminin eski düzeni nasıl köklerinden sarstığını gözlemleyen ve Napolyon'un strateji anlayışına getirdiği değişikliklerden etkilenen Clausewitz'e göre savaş, "Düşmanı irademizi kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemidir." Ona göre, fiziksel kuvvet kullanımı düşmana irademizi zorla kabul ettirme aracıdır. Bu amaca güvenle ulaşabilmek için, düşmanın silahtan arındırılması zorunluluğu ortaya çıkar ve bu da savaşın asıl hedefini teşkil eder. Ona

62 Guineret, a.g.e., s.15

63 Guineret, a.g.e., s.27

64 Guineret, a.g.e., s.29

65 Guineret, a.g.e., s.57-83

66 Immanuel Kant, Pour la paixperpétuelle, Le Livre de Poche, Paris, 1985, s.6

67 Carl von Clausewitz, Savaş Üzerine, Doruk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz: Bkz: Clausewitz on War., s.461, RaymondAron, Sur Clausewitz, Brüksel, 1987, s. 189

68 Clausewitz, a.g.e., s.29-297

69 Clausewitz, a.g.e., s.302-591

70 Clausewitz, a.g.e., s.615-765

71 Ali Karaosmanoğlu, "Yirmibirinci Yüzyılda Savaşı Tartışmak: Clausewitz Yeniden", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 29, Bahar 2011, s.5-25

göre savaş, hiçbir zaman soyutlanmış bir eylem değildir ve devamı olmayan, ani bir darbeden ibaret değildir. Uygar halkların savaşı daima siyasal bir nedenle başlar ve bundan dolayı savaş siyasal bir eylemdir. Savaş, politikanın başka araçlarla devamıdır, politik niyet, amaç, savaş ise araçtır. Tüm savaşlar bir politik eylem olarak değerlendirilebilir. Savaş, üç yanlı bir olaydır. Bunlardan birincisi şiddet, kin ve nefret, ikincisi olasılık hesapları ve rastlantılar, üçüncüsü ise savaşı akla bağlayan politik araçtır. Savaş ulusal politikaların rasyonel bir aracıdır. Savaş açma kararı mantıki olmalı ve savaşın muhtemel pahası ve kazançlarına dayanmalıdır. Savaş bir araç olarak bu amacı elde etmek için yapılmalıdır. Savaş stratejisi ve taktikleri zaferi kazanmaya odaklanmalıdır. Savaş aynı zamanda milli olmalı ve amacı milli devletin çıkarlarını gerçekleştirmeyi ve halkı askeri hedefe doğru seferber etmeyi ön görmelidir.⁷²

Özetlemek gerekirse, Clausewitz'in savaş bilimine en önemli katkısı, siyaseti savaşın asıl nedeni olarak ortaya koymasıdır. Ondan önceki askeri düşünürler savaşı tamamıyla askeri açıdan değerlendiriyorlardı ve bunu ayrı bir uğraş olarak görüyorlardı.⁷³

Savaş siyasi amacını gerçekleştirmek için nasıl yürütülmelidir? Clausewitz bu soruya kolay bir cevap verilemeyeceğini düşünmektedir. Her savaş, başlı başına bir olaydır. Ancak savaş, olasılıkların hesaplanmasından başka bir şey değildir.⁷⁴ Daha çok bir kumar oyunudur.⁷⁵ Savaşın belirsizliği moral güçlere önemli bir rol yüklemektedir.⁷⁶

O, komutanların nitelikleri üzerinde de durmaktadır. Büyük komutanların birçok özellikleri bulunmaktadır. Ancak ona göre, en önemlileri göz atma (coup d'oeil) ve kararlılıktır. Göz atma, çok kısa sürede savaş alanında olup biteni kavramaktır. Kararlılık, yaptığı işe olan inançtır, şüpheleri aklından çıkarmaktır.⁷⁷

Ona göre en iyi strateji, çok kuvvetli olmaktır. ⁷⁸ Clausewitz, savunma savaşı üzerinde de durmuş ve bu çerçevede gerilla savaşından da bahsetmiştir

72 Rapoport, a.g.e., s.13

73 Carl von Clausewitz, On War, Translation abridged and with an introduction by Louise Willmot, Wordsworth Classics of World Literature, 1997, London, s.XIV

74 Clausewitz, a.g.e., s.XV

75 Clausewitz, a.g.e., Birinci Kitap I, s.20

76 Clausewitz, a.g.e., Üçüncü Kitap, V

77 Clausewitz, a.g.e., Birinci Kitap III

78 Clausewitz, a.g.e., Üçüncü Kitap, VIII

ve bu konuyu ele alan ilk Batılı stratejist olmuştur.⁷⁹

Clausewitz hakkında en kapsamlı çalışma Raymond Aron tarafından yapılmıştır.⁸⁰

e) Kant'ta Savaş ve Barış Fikri

Rönesans'tan itibaren Batı düşünce ve edebiyatı, tutku haline gelen iki konu üzerinde durmuştur. Birer rüya olarak da tanımlanabilecek bu konuları mükemmel bir toplum ve ülkeler arasında barışın tesisi teşkil etmiştir.⁸¹

Kant, Batı felsefesi düşüncesine önemli bir etki yapmayı başarmış ve Batı düşüncesinde barış arayışlarına öncülük etmiştir.⁸²Giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere, Abbé de Saint-Pierre'in 1712'de kaleme aldığı "Ebedi Barış Projesi" başlığını taşıyan ve 1761'de Jean Jacques Rousseau tarafından yayınlanan bu eser ve Rousseau'nun çalışmaları Kant'ı etkilemiş bulunmaktadır.

Kant, "Ebedi Barış İçin Deneme" adlı eserini 1795'te yayınlamıştır. Bu eser, yayımlandığı sırada Avrupa'da barışa eğilimli bir ortam bulunmaktaydı. Gerçekten, 5 Mayıs 1795'te Fransa ile Prusya arasında Bâle (Basel) Barışı gerçekleştirilmiştir. Kant'ın yayınladığı eser dönemin filozofları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Kant, Fransız Devrimi'nin etkisi altında, Avrupa'da hüküm süren barışa yönelik olumlu ortamdan esinlenerek ve devletlerarasında barışın gerçekleşmesi için zamanın uygun olduğunu düşünerek bu eserini yayınlamıştır.⁸³

Kant eserinde, ebedi barışın ancak mezarlıkta, ölümün getirdiği huzurda gerçekleşebileceğine dair yaygın görüşü tersine çevirerek, bu dünyada da ebedi barışın gerçekleşebileceğini ileri sürmüş ve bu husustaki düşüncelerini açıklamıştır. Bu çerçevede Kant, eserinde, barışın daimi bir şekilde tesisinde insanların aklına hitap etmektedir. Barışın her zaman savaşa tercih edilir

79 Clausewitz, a.g.e., s. XIX

80 Raymond Aron, Penser la guerre, Clausewitz, 1 L'âge Européen, Gallimard, Paris 1976
Raymond Aron, Penser la guerre, Clausewitz, 2 L'âge planétaire, Gallimard, Paris, 1976

81 Kant, a.g.e., Introduction, s.5

82 Kant hakkında biyografi için bakınız: Immanuel Kant, Manfred Kuehn, çeviren Bülent O. Doğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2011

83 Frédéric Ramel, Philosophie des Relations Internationales, avec la collaboration de David Cumin, Clémence Mallatrait, Emmanuel Vianès, Science PO. les presses, Immanuel Kant Bölümü, tarih ve sayfa numarası yok.

olduğunu göstererek, barışın rasyonel değerlendirmesini yaparak, insanların bir barış ahlakı içinde nasıl yaşamaları gerektiğini belirtmektedir. Bu şekilde Kant, bu eseriyle, aydınlanmanın bir tarih projesi şekline de dikkat çekmektedir. Ancak, Kant'ın tarih felsefesi, tarihteki gerçek olayları özel bir alan halinde doğa alanının yanına koyan Alman İdealizmine de katkıda bulunmuştur. Ancak, Kant'ta Hegel gibi uzağı gören bir tarihi görüşü yoktur. O tarih konusunu insan aklı hakkındaki felsefe sistemine göre ele almıştır.⁸⁴ Kant'a göre savaşların çoğalmasa, yaygınlaşması ve korkunç bir şekilde girmesi bu savaşlar içinde yaşayan devletlerde "barışa karşı olan isteği" güçlendirmiştir.⁸⁵

Kant, ebedi barış için insanlar arası ilişkilerin hukuk açısından tanımlanmasını istemekte ve bu amaçla bir cumhuriyet anayasası öngörmekte ve her siyasi karar için halkın olurlu talep etmek suretiyle savaşı, halkın istemeyeceği cihetle, imkânsız hale getirmektedir. Kant'ın ileri sürdüğü bir diğer görüş de, halklar federasyonunun oluşturulmasıdır. Bu federasyon, devletlerarasındaki sorunları çözerek, savaşa başvurmayı gereksiz hale getirmektedir. Kant'ın bu eserde orijinal addedilebilecek bir diğer önemli görüşü de kozmopolitik haklar kavramını ortaya atarak yabancının bir düşman olarak değil, bir dünya yurttaşı şeklinde mütalaa edilmesini istemesidir.

Kant'ın bu eseri ayrıca, çağdaş uluslararası ilişkiler düşüncesi açısından da önem taşımaktadır. Kant'ın bu çalışmasında belirttiği hususlar bu bakımdan şu şekilde sıralanabilirler:

- Anayasası cumhuriyet olan devletler diğer yönetim biçimlerine göre daha barışçıldır.
- Hukukun üstünlüğü, evrensel hukuk barış düşüncesini oluşturur.
- Siyaset ahlaka uymalıdır.
- Barış ancak bir uluslararası örgütlenme ile teminat altına alınabilir.

Başka bir deyişle, Kant'ın ebedi barış düşüncesi üçayak üzerine kurulmuştur. Bunlar:

- Cumhuriyetçi bir anayasa,
- Ticaret ruhu ve dünya yurttaşlığı anlayışı

84 HeinzHeimsoeth, Kant'ın Felsefesi, çeviren Takiyettin Mengüşoğlu, Doğubatu Yayınları, Ankara, 2016, s.174.

85 Heimsoeth, a.g.e., s.178.

- Hukukun akli temellendirilişi ve uluslararası hukukun üstünlüğü⁸⁶

Kant'ın uluslararası düşüncesi, uluslararası toplumu düzenlemek ve barış içinde yaşamasını sağlamak için önemli bir kaynak niteliğini taşımaktadır. Kant'ın Milletler Cemiyeti (Völkerbund) ve devletlerarası ilişkilerde barışın hâkim kılınması fikirleri Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi örgütlerin ortaya çıkmasında etkin bir rol oynamıştır.⁸⁷ Kant ayrıca, kozmopolitik hukuk üzerinde de durmuştur. Bu çerçevede Kant'ın önerisini üç şekilde yorumlamak mümkündür. Bunlardan ilki, dünyada bütün insanların evrensel bir devlet içinde yaşamalarıdır. İkincisi, dünyada her devletin kendi topraklarına yabancıların giriş ve ikametini tespit etmesidir. Üçüncüsü, dünyada yabancıların hareket ve yerleşmelerinin serbest olmasıdır.

Kant'ın kozmopolitik açıdan evrensel tarih fikri de zikredilmeye değerdir.⁸⁸ Kant'ın bu eseri dünyada ilk tarih felsefesi örneği olarak kabul edilmektedir.⁸⁹ Bu eser, teolojiye karşıt aklın ve insanın evrenselliği üzerinde durarak tarihe laik bir yaklaşım getirmektedir.

Kant'ın bu eseri "Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme" adı altında Prof. Yavuz Abadan ve Prof. Seha Meray tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.⁹⁰

Eserin birinci bölümü devletlerarasında ebedi barışın ön maddelerini ihtiva etmektedir. Bu maddeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- İçinde gizlenmiş yeni bir savaş vesilesi bulunan hiçbir antlaşma bir barış antlaşması sayılamaz.
- Hiçbir bağımsız devlet diğer herhangi bir devletin hâkimiyeti altına tevarüs, mübadele, alım satım veya hibe yollarıyla asla geçmemelidir.
- Daimi ordular zamanla ortadan tamamiyle kalkmalıdır.

86 Kaan Ökten, İmmanuel Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme Adlı Eseriyle Ortaya Koyduğu Ebedi Barış Fikri ve Bu Fikrin Uluslararası İlişkiler Düşüncesinde Yarattığı Etki, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2001.

87 Stéphane Chauvier, Du Droit' étreétrangere, essai sur le concept kantien d' androitcosmo politique, l'Harmattan, Paris, 1996, s.7-8.

88 Immanuel Kant, Idéed' unehistoireuniverselleaupoint de vuecosmopolitique, Nathan, Paris, 2015, s. 12.

89 Kant, Idéed' unehistoireuniverselleaupoint de vuecosmopolitique, s.12. Tarih Bilimi için bakınız: Ayhan Bıçak, Tarih Bilimi, Çantay Kitapevi, İstanbul, 1999.

90 Immanuel Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, çevirenler: Dr. Yavuz Abadan ve SehaMeray, SBF Yayınları, Ankara, 1960.

- Devlet dış çıkarlarını desteklemek için borçlanmalara girişmemelidir.
- Hiçbir devlet, diğer bir devletin esas teşkilatına veya hükümetine zor kullanarak karışmamalıdır.
- Hiçbir devlet, savaşta, ileride barış yapılacağı zaman, devletlerin birbirlerine karşılıklı güven duymalarını imkânsız kılacak yollara başvurmamalıdır.⁹¹

Eserin ikinci bölümü devletlerarasında daimi barış için maddeleri içermektedir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Her devlette sivil anayasa cumhuriyetçi olmalıdır.
- Uluslararası hukuk hür devletlerden kurulu bir federasyona dayanmalıdır.
- Dünya vatandaşlığı, hukukun evrensel misafirperverlik şartları ile sınırlandırılmalıdır. Burada belirtilen husus her yabancıya geldiği memlekette düşmanca muamele görmemesidir.⁹²

Eserin Birinci Eki, Ebedi Barışın Teminatı hakkındadır. Burada Kant, ebedi barışın teminatının doğadan geldiğini vurgulamaktadır. Ona göre, ebedi barışı teminat altına almadaki geçici tedbirler şu şekilde sıralanabilir:

- Tabiat insanlara dünyanın her ikliminde yaşayabilme imkânı sağlamıştır.
- En barınması zor bölgelere iskân etmek üzere, savaş aracılığı ile insanları dağıtmıştır.
- İnsanları yine savaş aracılığı ile az çok hukuki münasebetlere girişmeye zorlamıştır.⁹³

İkinci Ek, Ebedi Barışın Gizli Maddesi başlığını taşımaktadır. Burada, savaş için silahlanmış devletlerin ebedi barışı mümkün kılacak şartlar hakkında filozofların düşündüklerini göz önünde tutmaları başlıklıdır.⁹⁴

Ona göre, diğer devletlere yönelik hareket tarzı hakkında filozofların

91 Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.9-15. Kant, Pour la PaixPerpétuelle, a.g.e., s.50-54.

92 Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.17-28. Kant, Pour la PaixPerpétuelle, a.g.e., s.58-64.

93 Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.29-35. Kant, Pour la PaixPerpétuelle, a.g.e., s.64-71

94 Kant Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.36-37. Kant, Pour la PaixPerpétuelle, a.g.e., s.64-71

fikirlerinin alınması icap eder. Filozoflara danışmak akıllıca bir davranıştır. Devletler, filozofları savaş ve barışa dair genel kurallar üzerinde serbestçe ve açıkça konuşmalarında hür bırakmaları gerekmektedir.⁹⁵

Eserin son bölümü Ekleme başlığını taşımaktadır. Burada iki Kesimden söz edilmektedir. İlk Kesim “Ebedi Barış Konusunda Ahlakla Politika Arasındaki Zıtlık Hakkında” başlığını taşımaktadır.

Kant dürüstlüğün en iyi politika teşkil ettiğini, dürüstlüğün her türlü politikadan daha iyi olduğunu vurgulamaktadır. Objektif olarak ahlakla politika arasında zıtlık olmadığını ortaya koymaktadır. Önce yap, sonra özür dile; ne yapmışsan inkâr et; böl ve yönet anlayışına karşıdır. Kant, gerçek siyasetin ahlaka gerekli saygıyı göstermesini istemektedir.⁹⁶

İkinci Kesim, “Kamu Hukuku Deney-üstü Kavramlarına Göre Politika ile Ahlak Arasındaki Ahenk Hakkında” başlığını taşımaktadır.

Burada Kant, siyaset ve ahlak birlikteliğinin gerçekleşmesi için federatif bir düzeni önermektedir. Ayrıca ahlak ve siyaset arasındaki uyumu kamu hukuku ve transandantal kavramlarda aramaktadır. Kant bu eserinde, adil bir devletin yaratılmasını istemektedir. Devletlerden oluşan dünya federasyonu ve ebedi barışın gerçekleşmesi insanlığın ahlaki amacıdır.⁹⁷

Kant’ın politik bir vesile ile kaleme aldığı bu yazı politik bir amaç taşımaktadır. Dünya çapında insanlığın karşı karşıya kaldığı barış problemini ele alarak bir politika teorisi ortaya koymaya çalışmaktadır. Gerçekten, Kant’ın “Ebedi Barışa Yönelik Felsefi Denemesi” bir politika teorisi de içermektedir.⁹⁸ Bu çerçevede, barış devletlerin iç işlerinde güvence altına alınırsa dış ilişkilerinde de sürekli olarak yerleşebilir.⁹⁹

95 Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.36

Kant, Pour la Paix Perpétuelle, a.g.e., s.72

96 Kant, Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme, a.g.e., s.38-49

Kant, Pour la Paix Perpétuelle, a.g.e., s.78-84

97 Pelin Dinçer, Immanuel Kant’ta Ahlak Ve Barışın Birlikteliği: Bir Siyasal İdeal Olarak Ebedi Barışın Ahlak Felsefesi Üzerinden Yeniden İnşası, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Dalı, Ankara, 2011, s. 104-111.

98 VölkerGerhardt, *Eleştirel Bir Politika Teorisi: Kant’ın Ebedi Barış Taslağı Üstüne, Kant Felsefesinin Politik Evreni*, derleyen Hakan Çörekçioğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.206.

99 VölkerGerhardt, a.g.e., s.223

Kant ebedi barışı güvence altına almak aracını hukuk olarak görmektedir. Hukuk çoğulcudur ve çoğulculuk hukukun teminatını teşkil etmektedir ve hukuk ebedi barışın aracı olmaktadır.¹⁰⁰

Kant'ın anılan eserinin değerlendirilmesinin sonuçları ışığında, yirmi birinci yüzyıl barış açısından nasıl bir durum arz etmektedir? Hiç şüphesiz tezimizin dördüncü bölümü “Yirmi birinci Yüzyıl’da Savaş ve Barış İlişkisi” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm çerçevesinde, Kant'ın görüşlerinin yirmi birinci yüzyıldaki etkilerinin ele alınarak değerlendirilmesi gerekecektir. Bence Kant, özellikle federasyon fikri ile uluslararası politikada entegrasyon hareketlerinin babası durumundadır. Avrupa Birliği'nin başarılı sonucu Kant'ın görüşlerini desteklemektedir. Ayrıca, bugün dünya politikasında karşı karşıya kalınan göç sorunu çerçevesinde dünya vatandaşlığı kavramı da ele alınması ve değerlendirilmesi gereken bir görüştür. Bunun yanında, küreselleşmenin ihtiva ettiği unsurlar barış düşüncesine nasıl katkıda bulunabilir? Birleşmiş Milletler sisteminin etkinliği, özellikle bu sistemin bir devletler federasyonu fikri olarak değerlendirilmesi sonucu ne olabilir? Birleşmiş Milletlerin barış ve güvenliği korumadaki rolü felsefi açıdan nasıl değerlendirilebilir? Birleşmiş Milletlerin bugün ilgi alanını oluşturan, barışın korunması, insan güvenliği, insan hakları, sivil toplum, Uluslararası Adalet Divanı, uluslararası yaptırımlar, nükleer tehdit, uluslararası terörizm konularında Kant'ın felsefesinin etkileri nasıl yorumlanabilir?

Devlet dışı örgütlerin ortaya çıkarak savaştıkları bir dönemde barışın korunması nasıl olabilir? Diplomasi, Kant'ın görüşlerini yaygınlaştırmak suretiyle barışa ve sorunların çözümlenmesine nasıl katkıda bulunabilir? Kant'ın eseri bütün bu soruların cevaplandırılması suretiyle yeniden değerlendirilebilir. Ancak, federasyon ve entegrasyon görüşlerinin hiç şüphesiz barış için en önemli katkıyı oluşturduğunu düşünüyorum.

f) Hegel’de Savaş ve Barış Fikri¹⁰¹

Hegel, savaşı ahlaki bir çerçeveye yerleştirme yerine politik olarak ele alan bir düşündürüdür.

100 Kaan H. Ökten, *Kant’ın Barışın Yazgısallığı, Sonsuzluğun Sınırında: Immanuel Kant*, Cogito sayı 41-42, YKY Yayınları, İstanbul, 2012, s.419-432.

101 Hegel’in biyografisi için bakınız: Hegel, Terry Pinkard, çev. Mehmet Barış Albayrak, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 2012

Hegel'in felsefesi, devlet ve savaşa dair ileri sürdüğü fikirler bakımından ve felsefesinin karmaşıklığı açısından, değişik şekilde yorumlanmıştır.

Gerçekten Hegel, hem faşist bir totaliteryanizmin savunuculuğunu hem de liberal plüralizmin destekçisi olarak geniş bir şekilde yorumlanmıştır.¹⁰² Ancak, Hegel ile ilgili en kabul görmüş yorum onun bir realist olmasıdır. Nitekim Hegel, Kant gibi kozmopolit bir dünya düşünmemektedir. Ayrıca Kant'ın demokratik rejimlerin birbirleriyle savaşmayacaklarına dair görüşünü kabul etmemiştir.¹⁰³ Ancak, Hegel düşüncesi Kant'ın mirası ile Herder ve Fichte'nin aydınlanmaya olan tepkilerini de devralmıştır.

Hegel, Hukuk Felsefesinin İlkeleri adlı kitabının son kısmında "devlet" adı altındaki bölümde, savaştan bahsetmektedir.¹⁰⁴

Kitap, özel hukuk, öznel ahlaksızlık, nesnel ahlaksızlık başlık altında üç bölümden meydana gelmektedir. Sonuncu bölüm, aile, sivil toplum ve devlet alt bölümlerinden oluşmaktadır.¹⁰⁵

Hegel, başta Fransız Devrimi olmak üzere, geçmiş ve mevcut olayların gözlemlerine dayalı somut gerçeklerle ilgilenmiştir. Siyasi sorun ilgi alanının merkezine oturmuştur. Özellikle Hukuk Felsefesinin İlkeleri adlı eserinde Hegel'in amacı gerçek bir devlet teorisi ortaya koymaktır.¹⁰⁶

Hegel'e göre savaş, devletlerin devlet olma alameti olarak değerlendirilmiştir. Savaştan çatışma veya tanınma amacıyla mücadele kast edilmemektedir. Hegel, savaşı iç ve dış egemenlik olarak değerlendirmektedir. Bu şekilde Hegel, savaşa evrensel bir karakter vermekte ve savaşı devletin sıhhati şeklinde tanımlamaktadır.

Hegel devletin karar alabildiği bir savaş üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede savaş, iki devletin anlaşmaya varamadıkları konularda hak tayin edici olarak başvurdukları bir yoldur. Bu şekilde Hegel, güçlü bir realizmle, sava-

102 Faruk Yalvaç, Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş, Phoenix, Ankara, 2008, s.4-5.

103 Yalvaç, a.g.e., s.10.

104 Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts Werke 7, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1970. Hegel, Principes de la Philosophie du Droit, Gallimard, Traduction d'Andre Kaan, Paris, 1940. Hegel, Hukuk Felsefesinin Prensipleri, çev. Cenap Karakaya, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1991.

105 Hegel'in bu eseriyle ilgili değerlendirme için bakınız: Tülin Bumin, Hegel, Yapı Kredi Yayınları, 1998, İstanbul, s.145-173

106 Rammel, a.g.e., Hegel bölümü (sayfalar numarasızdır)

şın anlamını hak tayinini yeniden gerçekleştirmek olduğunu ileri sürmektedir. Böylelikle her devlet hakkını savaşla üretmektedir.¹⁰⁷

Hegel'de böylelikle savaş devletin egemenlik unsurlarından en somutu olmaktadır.

Hegel savaşı, devletlerin belirli bir amaca yönelik sürdürdükleri bir etkinlik olarak değerlendirmektedir. Böylelikle Hegel, Kant'ın barış fikrine karşı realist bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca, savaşın gerekliliğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Hegel savaşı bir kötülük olarak ele almamaktadır. O savaşın gerektiğinde kaçınılmaz olduğunu kabul etmekte ve buna akli olarak da olumlu bakmaktadır. Başka bir deyişle Hegel, savaşa anlam atfetmektedir ve savaşın akliliğinin hukukun da kaynağını oluşturduğunu ileri sürmektedir. Savaşın gerçekliği, hukukun kendini gerçekleştirmesi onun pozitifliği ile ilgilidir.¹⁰⁸

Hegel, Hukuk Felsefesinin İlkeleri adlı eserinin 324. paragrafında savaşın mutlak bir kötülük olarak düşünülemeyeceğini belirtmektedir. Ona göre, savaşın olağan nedeni herhangi bir şeyle örneğin iktidar sahiplerinin veya milletlerin ihtiraslarında, haksızlık ve adaletsizlik gibi dış olağanlık olarak anlaşılmamalıdır. Ona göre, felsefe olağanlığın bir görüntüden ibaret olduğunu bilir ve bu görüntünün mahiyetini meydana getiren şeyin zorunluluk olduğunu anlar.¹⁰⁹

Hegel, aynı eserin 332. paragrafında ise savaşı, devletlerin belirli bir amaca yönelik olarak giriştikleri sınırlı bir etkinlik olarak tanımlamaktadır. Gerçekten bu paragrafta, savaş bu çerçevede, kişilik haklarına saygılı, parlamentelere saygı gösteren ve iç kurumlara, özel hayata, zamanın aile hayatına, barış zamanında müdahale etmeyen bir şekilde tanımlanmaktadır.¹¹⁰

Hegel, savaşın gerekliliğini ortaya çıkaran bir yaklaşım sergilemiştir. Bu çerçevede Kant'ın ahlaki tavrına olumlu yaklaşmamaktadır. Diğer taraftan Hegel, Hukuk Felsefesinin İlkeleri adlı eserinin 321-350. paragraflarında savaşın akla uygunluğunu ortaya koymaya çalıştığı görülmektedir. Savaş, ahlakçı teori

107 Kardeş, Yönsüzleşmiş Savaşlar, a.g.e., s.117.

108 Ertan Kardeş, *Hegel ve Çağında Savaşın Anlamı*, **Felsefi Düşün Dergisi**, Akademik Felsefe Dergisi, Hegel ve Hegelcilik, Nisan 2016, Sayı 6, s.120.

109 Hegel, Hukuk Felsefesinin Prensipleri, a.g.e., s. 258-259.

110 Hegel, *Principes de la Philosophie du Droit*, a.g.e., s.255.

çerçevesinde bir kötülük şeklinde tanımlanamaz. Hegel, savaşın sıhhat yönüne de eğilmektedir.¹¹¹

Hegel bu şekilde savaş felsefesi üzerinde de durmuş olmaktadır. ¹¹²Hegel'in savaş felsefesi realist yaklaşımla Schmitt ve Clausewitz'e yaklaşmaktadır. Nitekim Hegel savaşı devlet olmanın ayrılmaz bir parçası şeklinde değerlendirmektedir.

Ayrıca, savaşın toplum bakımından da olumlu yönleri vardır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Savaş devletin iç bütünlüğünü sağlamada önemli bir olgudur.
2. Savaş, halkların etik sağlıklarını korur. Başka bir deyişle savaş siyasal bütünlüğün hastalığı değil, etik sağlığını gösterir.¹¹³

Hegel'e göre devletlerarası barış devletlerin hedefi olamaz. Savaş her zaman bir olasılıktır. Evrensel barış düşüncesi dünya tarihinin yanlış bir yorumunu oluşturur. Devletler sisteminin korunması, devletlerin birbirlerini tanımaları ve sınırlı da olsa savaşmak rasyoneldir. ¹¹⁴

Hegel ayrıca eserinde, savaşın insana kazandırdığı erdemlerden cesaret üzerinde durmuştur.

Hegel bu şekilde savaşı her zaman bir olasılık olarak değerlendirmiştir. Evrensel barış düşüncesini, uyumsuzluklar içindeki dünya tarihinin yanlış yorumu olarak ele almıştır. Sivil toplumun çelişkileri her zaman devlet aracılığıyla aşılabilir. Bu durum, iç bölünmelere ve savaşlara sebebiyet verebilir.

g) Aron'da Savaş ve Barış Fikri

Savaş üzerine düşünen bir diğer filozof Raymond Aron'dur. Clausewitz hakkında yaptığı çalışma ve daha sonra kaleme aldığı 'Devletler Arasında Barış ve Savaş' adlı başyapıtı ile Clausewitz'den esinlenen teorik tahlil aracı ile termonükleer tehdidin altındaki uluslararası sistemi irdelemektedir.

Aron'a göre caydırıcılık, yıkıcılık, ikna etmek, bu üç kavram, çağdaş

111 Hegel, Principes de la Philosophie du Droit, a.g.e., s.247-253

112 Kardeş, Hegel ve Çağında Savaşın Anlamı, a.g.e., s.124.

113 Yalvaç, a.g.e., s.96.

114 Yalvaç, a.g.e., s.97.

dünyanın diplomasislerinin ve stratejilerinin temel bileşimini oluşturmaktadır. Aron, bu şartlar altındaki dünyada barışın şartlarını ortaya çıkarmaya gayret etmektedir.

Daha önce yayınladığı 'Le Grand Schisme' Büyük Bölünme adlı eserinde, imkânsız barış, ihtimal dışı savaştan söz etmektedir.

Figaro gazetesi ve L'Express dergisinde de yazarlık yapan Aron, buradaki yazılarında kendisini "taraf tutmayan seyirci" şeklinde tanımlayarak, yaşadığı karışık dönemi tahlil etmeye çalışmaktadır.

Aron, savaş incelemelerinde, yukarıda belirtildiği üzere, nükleer savaşın etkisi üzerinde dururken, devrimci savaş ve ulusal kurtuluş savaşlarını da değerlendirme konusu yapmıştır.

Aron, 'hiperbolik savaş' tabirini kullanmaktadır. Ona göre, çağımızda insanlık hiperbolik bir savaş tarafından tehdit altındadır. Bu savaşın önlenmesi, ulusal çıkarların korunması bakımından gereklidir.¹¹⁵Zira hiperbolik savaşın kazananı yoktur. 20.yy barışı nükleer silahlara dayalı bir barıştır. Bu barış, bu silahların kullanılmamasına bağlıdır.

Aron, uluslararası ilişkilerin merkezinin devletler arası ilişkilerden meydana geldiğini, devletler arasındaki ilişkilerin savaş ve barış alternatiflerini içerdiğini belirtmektedir.¹¹⁶ Bu çerçevede diplomat ve asker örneğini vermektedir.

Aron, nükleer savaşın, Clausewitz'in deyimiyle, politikanın başka araçlarla devamı olmadığını, nükleer savaşın politik karara değil, caydırmaya dayandığını belirtmekte ve caydırmanın nasıl oluşturulacağı temel sorununa eğilmektedir. Bu şekilde, nükleer silahlar, politik zekânın askeri araçlar karşısındaki üstünlüğünü gerektirmektedir.¹¹⁷

4. Sonuç ve Değerlendirme

Savaş insanlık tarihinin en eski ve en karmaşık olayıdır. İnsanın doğası yanında yaşadığı ülkenin, bölgenin, coğrafyanın ve sosyal ekonomik yapısının çıkardığı çatışma şartlarından kaynaklanmaktadır. Savaşı engellemek için ya-

115 Küçük, a.g.e. s. 153.

116 Raymond Aron, Mémoires, Julliard, Paris, 1983, s.454.

117 Kardeş, a.g.e. s.158.

pılan çabalar, bu olayı ortadan kaldıramamış ancak hukuki ve ahlaki şekle sokulmasına yol açmıştır. 21. yüzyılda medeniyetin en yüksek noktasını yaşayan insanlık bu olayın üstesinden gelebilecek birçok araca sahip olmasına rağmen, her ne kadar genel bir savaş hali olmasa da, çatışmaların yaygınlaşmasını engelleyememektedir.

Profesyonel askerlik, devlet ile birlikte vazgeçilmez unsurlar olarak bu asırda da devam etmektedir. Medeniyetler çatışması kavramı yaşadığımız asırda dini de önemli bir unsur olarak uluslararası ilişkilerde ortaya çıkarmıştır. Zengin-fakir kutuplaşması, çözülmemiş siyasi sorunlar, kuzey-güney farklılıkları, bölgeler arası göçler, uluslararası terörizm asrın barışa yönelik çabalarını engelleyici unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Savaşın engellenmesi ancak barışın sağlanmasıdır, uluslararası toplumun bu amaçla yapılandırılması ve gerekli desteklerle pekiştirilmesi suretiyle mümkün olabilir. Gerçekten içinde bulunduğumuz küreselleşme döneminde Birleşmiş Milletler sistemi etkinliğini nasıl artırabilir? Avrupa Birliği örneğinden esinlenerek ülkeler arasında birleşme hareketleri nasıl hızlandırılabilir? Bugün uluslararası alanda karşılaşılan nükleer tehdit, uluslararası terörizm, yönsüzleşmiş savaşlar ve illegal göç konularında barış çerçevesinde nasıl çözümler üretilebilir?

Çok taraflı diplomasinin ağırlık kazandığı günümüzde, Avrupa Birliği gibi başarılı bir entegrasyon hareketi ışığında, ülkeler, barışı gerçekleştirmek için arabuluculuk ve diplomasi araçlarıyla sorunları çözerek, bir araya gelerek, barış ve güvenliği sağlamayı başarmaları, barışın tesisinde ve savaşın kontrol altına alınmasında en önemli gelişmeyi teşkil edecektir.

Bundan başka, yirmi birinci yüzyılda savaşın geleceği, barışın çeşitli darbelerle karşı göstereceği dayanıklılık ve insanların barışı samimi bir şekilde desteklemeleriyle ilintili olacaktır.